

studiji o mladima za mlade

ISKUSTVA OBRAZOVANJA DJECE IZ PRIHVATILIŠTA ZA TRAŽITELJE AZILA U KUTINI¹

Ana Ćuća

Polaznica Studija o mladima za mlade 2016./2017.

Lipanj, 2017.

¹ Ovaj tekst objavljen je u Biltenu Studija o mladima za mlade u 2017. godini. Studiji o mladima za mlade neformalni su obrazovni program Mreže mladih Hrvatske koji se provodi u suradnji s ustanovom za mirovno obrazovanje "Mirta".

UVOD

Tijekom protekle godine u Prihvatištu za tražitelje azila u Kutini nalazilo se oko dvadestak djece koja su ujedno pohađala kutinske osnovne i srednje škole. Dob djece koja pohađaju ili se pripremaju za školu je od sedam do sedamnaest godina, dok je prosječna dob djece koja su u statusu tražitelja azila dvanaest godina. Iz presjeka njihove dobi možemo zaključiti kako je nekima od njih dolazak u zemlju u kojoj su zatražili međunarodnu zaštitu možda i posljednja prilika za obrazovanjem. Upravo je uključivanje djece u hrvatski obrazovno-odgojni sustav, odnosno omogućavanje prilike za obrazovanjem jedna od glavnih zadaća institucija Republike Hrvatske, a ono je definirano unutar Zakona o privremenoj i međunarodnoj zaštiti², Zakona o obrazovanju i odgoju u osnovnoj i srednjoj školi³, Zakona o strancima⁴ i Konvenciji o pravima djeteta⁵.

Proces uključivanja djece izbjeglica u hrvatski odgojno-obrazovni sustav složen je zbog niza razloga, primjerice manjaka političke volje za stvaranjem inkluzivnog obrazovnog sustava što se očitivalo početkom školske godine sporim uključivanjem djece

² U čl. 58 st. 1 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti navodi se: „Pravo na osnovno i srednje obrazovanje dijete tražitelj ostvaruje pod istim uvjetima kao hrvatski državljanin.“

U čl. 58 st. 2 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti navodi se: „Tražitelju, koji je započeo ostvarivati pravo na srednjoškolsko obrazovanje iz stavka 1. ovoga članka, omogućit će se nastavak srednjoškolskog obrazovanja i nakon stjecanja punoljetnosti.“

U čl. 58 st. 3 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti navodi se: „Ostvarivanje prava iz stavka 1. ovoga članka omogućit će se djetetu tražitelju u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva do izvršenja odluke o povratku.“

³ U čl. 43 st. 1 Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi navodi se: „Posebnu pomoć škole su dužne pružati djeci koja imaju pravo na školovanje u Republici Hrvatskoj, a ne znaju ili nedostavno poznaju hrvatski jezik“.

⁴ U Zakonu o strancima navodi se kako stranci koji se nalaze pod privremenom zaštitom koja može nastupiti zbog humanitarnih razloga imaju pravu biti uključeni u obrazovni sustav države koja im je dodijelila privremenu zaštitu.

⁵ U čl. 28. St. 1 Konvencije o pravima djeteta navodi se: „Države stranke priznaju svakome djetetu pravo na obrazovanje te će u svrhu ostvarivanja tog prava postupno i na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu“.

u obrazovno-odgojni sustav⁶. Međutim u slučaju djece koja borave u Kutini, manjak navedene političke volje za njihovom integracijom u obrazovni sustav, očitovao se gotovo do kraja drugog polugodišta, s obzirom da do tada djeci nije bila omogućena pripremna nastava na koju imaju pravo prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi⁷. Osim borbe sa sustavom koji nije dosada prepoznao važnost uključivanja djece u hrvatski obrazovni sustav, treba uzeti u obzir kako djeca tražitelji azila imaju nesposredno i svježije iskustvo bjega iz vlastita doma te još uvijek tragaju za sigurnošću i stabilnošću. Njihove traume i iskustva su i dalje prisutna te su dodatno pojačana neizvješnošću njihove trenutne situacije u kojoj žive u prihvatilištima u kojima nemaju kvalitetne uvjete za individualan i grupni rast i razvoj a pored toga svakoga dana mogu dobiti negativnu odluku države tj, odbijen zahtjev za međunarodnom zaštitom zbog čega će Republiku Hrvatsku morati napustiti vrlo brzo.

Zbog potonje navedenih razloga obrazovanje djece tražitelja azila zahtijeva pozornost i kvalitetniji odnos spram njihova upisa, školovanja i vrednovanja uz osiguranje odgovarajuće psihosocijalne podrške. Primjerice jedan od načina je da se unutar obrazovno-odgojnog sustava nalaze nastavnici koji će posjedovati određen set vještina kojima bi uspješno radili s djecom različitih životnih pozadina, odnosno kako bi sva djeca zajedno boravila u istoj prostoriji i radili po istom programu, a potonje je uvjetovano uspješnim vrednovanjem već postojećeg znanja kod djece izbjeglica. Nakon što se unutar učionica postigne svojevrsna kohezija, ona može doprinijeti integraciji djece u društvo i nadilaženju predrasuda i stereotipa kojima su ona često izložena.⁸

⁶ Šošić, Lovorka (2016) Djeci izbjeglicama škola ipak nedostupna. welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/09/03

Djeci -izbjeglicama-skola-ipak-nedostupna

⁷ U čl. 58 st. 4 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti navodi se: „Ako dijete tražitelj ne zna ili nedovoljno poznaje hrvatski jezik, omogućit će mu se pohađanje pripreme nastave ili dopunske nastave hrvatskog jezika, kao i dopunske nastave u pojedinim nastavnim predmetima, ako za to postoji potreba.“

⁸ Dryden - Peterson, Sarah (2016) A Future for Syrian Children: Integration in National Education System. www.huffingtonpost.com/sarah-drydenpeterson/a-future-for-syrian-child_b_8631316.html

CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje o iskustvima obrazovanja djece tražitelji azila u osnovnim i srednjim školama u Kutini provedeno je u proljeće 2017. godine kao kvalitativno istraživanje. Njegova svrha je bila prikupiti mišljenja i zabilježiti iskustva djece koja sa svojim obiteljima žive u Prihvatilištu za tražitelje azila u Kutini i čekaju odluku Republike Hrvatske o međunarodnoj zaštiti. Dodatno, na temelju mišljenja i iskustava koja su djeca podijelila tijekom polustrukturiranih razgovora (intervjua), svrha je uobličiti preporuke i ponuditi ih akterima hrvatskoga odgojno-obrazovnog sustava radi unaprijeđenja prakse uključivanja i podučavanja djece tražitelja azila. Istraživanje je provela članica Kluba volontera Centra za mirovne studije u sklopu Studija o mladima za mlade koja dvije godine aktivno volontira sa tražiteljima azila i azilantima i pomaže pri provedbi procesa integracije. Istraživanje je provedeno u Prihvatilištu u Kutini, s obzirom na to da su tamo smještene obitelji kao ranjiva skupina. U vrijeme provođenja istraživanja u Prihvatilištu je boravilo dvadesetak djece školskog uzrasta, no u istraživanju je ukupno sudjelovalo jedanestero djece. Razlog ne sudjelovanja sve djece školskog uzrasta u istraživanju leži u tome što kao volonteri Centra za mirovne studije u Prihvatilištu smijemo koristiti samo jednu prostoriju, te nam je interakcija s djecom ovisna o njihovom dolasku i željama za razgovorom i druženjem. S djecom s kojom su provedeni intervjui prije provođenja samog istraživanja izgrađen je prijateljski odnos, kako bi se ona osjećala sigurnima, te se s njima redovito radilo na tjednoj bazi, kako provođenjem likovnih radionica ili učenjem jezika. Kako bi se zaštitio identitet sugovornika, prilikom interpretacije rezultata i citiranja dijelova intervjua, njihovi identiteti će ostati sakriveni, a imena školskih kolega koja spominju radi privatnosti će biti promijenjena.

Unutar ovog kvalitativnog istraživanja provedeni su polustrukturirani intervjui s pet temeljnih pitanja, a ona su sljedeća:

1. Kako ti se sviđa trenutna situacija u školi?
2. Kada bih mogao nešto promijeniti što bi to bilo?
3. Kakav oblik pomoći ti pruža škola/učitelji prilikom savladavanja programa?
4. Kome se obratiš kada trebaš pomoć oko zadaće ili ako imaš problema sa savladavanjem gradiva?
5. Osjećaš li se ugodno u svojoj okolini?

ISKUSTVA OBRAZOVANJA DJECE IZ PRIHVATILIŠTA ZA TRAŽITELJE AZILA U KUTINI – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Većina ispitanika je na pitanje - Kako ti se sviđa trenutna situacija u školi?⁹ – odgovorilo da im je u školi ugodno i da su zadovoljni sa svojim učiteljima i učiteljicama. Preostali ispitanici rekli su da im je u školi u redu, ali da im najveći problem predstavlja jezik koji ne poznaju što im onemogućava praćenje nastave pa im je ili dosadno, ili gradivo suviše zahtjevno. Tako jedan dječak (18 godina) navodi:

„Volim školu, ali mi je jako teško u njoj. Imam 18 godina, sada sam treći razred srednje škole. Prije nego što sam došao u Hrvatsku nisam išao u školu tri godine zbog rata u mojoj državi. U međuvremenu, zaboravio sam dosta toga, zaboravio sam kako je učenje zahtjevno, a uz sve to sada moram učiti i na drugom jeziku kojeg ne razumijem najbolje. Na početku sam bio pun entuzijazma i volje, sada se osjećam bespomoćno, želim pratiti, želim se veseliti školi, ali samo jako nesiguran i izgubljen, ne znam što će biti sa mnom.“

Prilikom odgovaranja na ovo pitanje nerijetko se ispostavilo da su ispitanici stariji od predviđene dobne skupine koja pohađa određene razrede, što može dodatno pozitivno ili negativno utjecati na njihovu percepciju škole, odnosno težine gradiva koja se postavlja ispred njih. Razlog tome je što velik broj djece nije imao pristup obrazovanju po čak i nekoliko godina. Tako su djeca čija je dob bila jednaka predviđenoj za određenu razinu obrazovanja bila sretnija sa školom i svoje iskustvo bi opisali kao pozitivno, dok ona kod kojih je postojala veća dobna razlika između njih i njihovih školskih kolega isticali ne razumijevanje gradiva i jezika i karakterizirali situaciju u školi kao prihvatljivu, ali da ne idu s užitkom u istu.

Na pitanje – Kada bi mogao nešto promijeniti, što bi to bilo?¹⁰ – manje od polovice djece tražitelji azila istaknulo je da su zadovoljni školom i ne bi ništa mijenjali, dok bi jednak broj njih želio dodatne sate hrvatskog jezika. Jedna ispitanica (10 godina)

⁹ Na pitanje - *Kako ti se sviđa trenutna situacija u školi?* - 7 ispitanika je reklo kako im je u školi ugodno, 4 ispitanika su rekli kako im nepoznavanje jezika onemogućava praćenje nastave.

¹⁰ Na pitanje - *Kada bi mogao nešto promijeniti, što bi to bilo?* -5 ispitanika/ca je reklo kako su zadovoljni školom i ne bi ništa mijenjali. 5 ispitanika/ca je istaknulo kako bi htjeli dodatne sate hrvatskog jezika. 1 ispitanica dala je individualiziran odgovor.

rekla je kako bi mijenjala svojih prvih nekoliko tjedana zbog zadirkivanja svojih školskih kolega:

„Kada bih imala supermoć da promijenim nešto u školi, tada bih mijenjala svojih prvih par tjedana. Nisam mogla naći prijatelje baš lako i imala sam osjećaj da sam drugačija i da me drugačije gledaju. Onda su me krenuli zadirkivati, nekoliko puta su se i moji prijatelji iz Prihvatišta i potukli s drugom djecom. Sada je bolje. Sada me znaju, čak se trude i pričati njemački sa mnom, jer na tom jeziku najviše riječi znam.“

Kako se (ne)znanje hrvatskog pokazalo kao najčešća referentna točka prilikom odgovaranja na ovo pitanje, djeca su u svojim odgovorima precizirala dodatno zašto što prije žele savladati hrvatski jezik, dječak (14 godina) ističe:

„Volio bih da imamo dodatne sate hrvatskog kako bih lakše razumio fiziku, matematiku i kemiju. Ti predmeti me jako zanimaju, razmišljam da se bavim kemijom kada narastem, ali ju sada baš ne shvaćam jer ju učitelji objašnjavaju na hrvatskom. Idem šest mjeseci u školu i nisam naučio puno hrvatskog, ponekada sjedim na predmetima poput vjeronauka koji me nimalo ne zanimaju i govore mi kako ću slušanjem naučiti brže jezik, ali meni to ne odgovara“.

Raznolikost je bila najvidljivija kod pitanja o obliku pomoći¹¹ s obzirom na to da u trenutku istraživanja nije definiran oblik asistencije djeci u nastavi. Većina ispitanika je je reklo kako važnu ulogu prilikom savladavanja programa imaju njihovi školski kolege s kojima dijele klupe. Oni im nerijetko prevode što učitelji govore i objašnjavaju im gradivo koje im nije jasno. Dio preostalih ispitanika istaknuo je kako im najveću pomoć pružaju njihovi učitelji i to tako da im prevode gradivo na engleski ili njemački, s obzirom na to da su to jezici koje djeca razumiju. Nadalje, ostali su rekli kako ne razumiju hrvatski, te zbog toga ne razumiju gradivo, samo sjede tijekom nastave, stoga im učitelji ne mogu niti pomoći jer oni ne pričaju engleski/njemački. Jedan ispitanik je naglasio kako mu učitelji ne pomažu jer nemaju vremena s obzirom da se u razredu nalazi preko dvadeset učenika. On govori:

¹¹ Na pitanje - *Kakav oblik pomoći ti pruža škola/učitelji prilikom savladavanja programa?* - 6 ispitanika/ca je istaknulo ulogu njihovih kolega, 2 ispitanika/ca je istaknulo ulogu učitelja/učiteljica. 3 ispitanika su naglasili kako im učitelji ne pomažu zbog postojeće jezične barijere.

„Htio sam studirati fiziku ili matematiku, ali sada tu u gimnaziji ne razumijem ništa od tih predmeta. Ne mogu pitati profesore da mi objasne, jer ne stignu, ili ne pričaju engleski, a moj hrvatski je jako slab. Ne razumijem kad krenu pričati o kompliciranoj fizici na još kompliciranijem hrvatskom“.

Pitanje – Kome se obratiš kada trebaš pomoć oko zadaće ili ako imaš problema sa savladavanjem gradiva?¹² – također je ponudilo raznolike odgovore. Svi ispitanici su rekli kako ne dobivaju redovitu zadaću, već radne listove koji pokrivaju većinom samo matematiku. S obzirom na to kako djeca ne uče hrvatski, i kako nemaju domaće zadaće, ona također ne pišu ispite znanja. Nekolicina ispitanika reklo je kako ne dobiva domaću zadaću. Jedna ispitanica je rekla da joj s domaćom zadaćom pomaže školska psihologinja kojoj ide poslije nastave ako joj se neko gradivo čini prezahtjevnim. Nadalje ispitanici su rekli da imaju jako malo zadaće, ako ju ne znaju onda nacrtaju nešto u pisanke, ili si međusobno pokušaju pomoći u Prihvatištu. Neki su rekli kako redovito dobivaju pisanke koje ispunjavaju zajedno sa svojim roditeljima jer je to gradivo prvog razreda pa je lagano. Jedan ispitanik je rekao kako zadaću dobiva srijedom i četvrtkom, ali da bi volio kada bi bila redovitija jer tako brže uči. Dječak (12 godina) kaže:

„Kada dobijem zadaću onda je to matematika. Moji roditelji mi baš ne pomažu, kažu da moram sam, tome služi škola. Onda ja idem kod naših zaštitara da mi pomognu. Oni mi pokažu, nekad mi šapnu sve odgovore. Oni su dobri prijatelji“.

Na pitanje o osjećaju ugone svi su ispitanici odgovorili kako se osjećaju dobro jer imaju prijatelje, međutim nekolicina njih je istaknula određene probleme s kojima se suočavaju svakodnevno, a što narušava njihov osjećaj ugone:

Dječak (18): „Osjećam se u redu, imam prijatelja. Ipak, dok traje nastava osjećam se drugačije, ne razumijem što se događa, imam prijatelje s kojima idem u grad i tako, ali ne bavimo se baš školom dok se družimo. Mislim da bi mi neki mentor u učenju pomogao da se bolje osjećam. Znae, ne želim da izgleda kao da ništa ne znam, ja

¹² Na pitanje - *Kome se obratiš kada trebaš pomoć oko zadaće ili ako imaš problema sa savladavanjem gradiva?*- 3 ispitanika je reklo kako ne dobiva zadaću, 1 ispitanica je rekla kako joj psihologinja pomaže, 4 ispitanika su rekli kako dobe malo zadaće, 1 ispitanik je rekao kako zadaću dobiva određenim danima u tjednu.

sam u svojoj državi imao super ocijene, uvijek sam bio najbolji, sada to više nisam, to me smeta. Kad sam tužan vide to prijatelji pa me zovu do grada, onda šćemo tamo, odemo do parka, gledamo videe. Puštaju mi pjesme hrvatskih repera."

Dječak (12): „Meni je tu super, ljepše mi je tu nego u Austriji. Nas su iz Austrije prebacili ovdje, nisam nikada čuo za Hrvatsku. A sada, imam tu jako puno prijatelja. Upoznali smo se dok smo igrali košarku ispred škole. Volim sport, oni vole sport, onda moramo biti prijatelji. Źao mi je kada po nas dođe autobus da moramo ići doma (Prihvatilište), a moji prijatelji se ostanu igrati. Ja bih htio ostati“.

Dječak (10): „Lijepo mi je tu, imam puno prijatelja samo imam problema s djecom koju zovu Romi. Oni nas vrijeđaju, druga djeca kažu da se mi s njima ne družimo. Onda kada se pravimo da ih nema krenu nas udarati, jednom su se čak potukli s jednim dječakom (iz Prihvatilišta). Nekada se rugamo jedni drugima kako smo obučeni, ja znam da to nije lijepo, ali oni prvi počnu pa onda moram obraniti svoje prijatelje“.

Djevojčica (10): „Ja volim Kutinu, volim kada nam vi (volonteri Centra za mirovne studije) dođete. Kada crtamo. Volim jako školu, učiteljica me često hvali, ja se jako puno trudim, želim biti među najboljima. Ne sviđa mi se samo kada se druga djeca iz Prihvatilišta svađaju s djecom koja putuju s nama u autobusu (djeca romskog podrijetla). Mislim da to nije lijepo. Moja mama je jako sretna sada kada idem u školu, i kada pričam više hrvatski“.

ISKUSTVA OBRAZOVANJA DJECE IZ PRIHVATILIŠTA ZA TRAŽITELJE AZILA U KUTINI – ZAKLJUČAK

Zbog jezične barijere i nepostojanja dodatne nastave za učenje hrvatskog jezika djeca iz Prihvatilišta provode veliki broj sati u školskim klupama u ulozi pasivnih promatrača. Ne mogu sudjelovati jer većina njih ne razumije dobro hrvatski te se nerijetko bave crtanjem ili prepisivanjem s ploče iako gradivo ne razumiju. Ipak, s obzirom na to da je Kutina manji grad, djeca su se brzo prilagodila, većinom u razredima se nalazi po maksimalno dvoje djece izbjeglica, pa mogu uživati u većoj pažnji od svojih školskih kolega. Također, njihovi odgovori otkrivaju kako postoji visok stupanj solidarnosti između djece, pa tako prilikom razumijevanja gradiva, tamo gdje je postojeći sustav zakazao, njihovi školski kolege dolaze u pomoć. Međutim, motivacija kod djece počinje opadati, s obzirom na to da sjede u školskim klupama i ne upijaju dodatna znanja. Također, moramo se referirati i na činjenicu kako postoji u nekim slučajevima velika dobna razlika između djece izbjeglica i djece koja pohađaju određene razrede. Razlog tome je kao što smo prije napomenuli činjenica kako većina njih nije mjesecima, a neki čak i godinama imala priliku za školovanjem. Iako se to sada ne čini velikim problemom, ova djeca više nemaju vremena za gubljenje i ne smiju više čekati na obrazovanje koje je jedno od njihovih temeljnih prava. Nadalje, jasno je kako je potrebno oformiti kontinuirani tečaj hrvatskog jezika kako to uostalom i prepisuju Zakoni. Lokalna razina i pojedinci mogu učini mnogo prilikom procesa uključivanja u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, no glavnu riječ bi trebalo voditi Ministarstvo znanosti i obrazovanja čija je reakcija izostala proteklu školsku godinu. Prilikom završetka provođenja intervjua, početkom mjeseca svibnja, u osnovne i srednje škole uvedena je pripremna nastava koja obuhvaća sedamdeset sati učenja hrvatskog jezika.

Ovim istraživanjem pokušali smo dati presjek mišljenja i glasova djece koja prolaze kroz process uključivanja u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Njihovi glasovi su do sada bili zanemareni, kao i neke od njihovih osnovnih potreba, kao što je učenje jezika. Presjekom provedenih intervjua mogu se definirati njihove potrebe, na koje se uz malo političke volje može odgovoriti. Djeca očito s lakoćom izgovaraju i definiraju što ima treba, stoga su ključne preporuke ovog rada:

1. Od Grada Kutine, područnog Centra za socijalnu skrb, osnovnih škola u Kutini i MZOS-a tražimo da se uvede pripremna nastava, odnosno nastava hrvatskoga jezika za svu djecu koji su u statusu tražitelja azila. Nadalje, bilo bi dobro kada bi se ista povećala od trenutna opsega koji iznosi sedamdeset sati, s obzirom da taj obujam sati nije dostatan i većina djece treba dodatne sate odnosno dopunsku nastavu. Time bi se zapravo ubrzao cijeli proces i omogućilo djeci da što prije dođu na razinu unutar hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava koja je skladana sa njihovom dobi.
2. Predlažemo da se oformi sustav asistencije djeci u nastavi kako bi se nadišla njihova uloga pasivnih promatrača i kako bi ona što prije uhvatila korak svojim kolegama. Asistenti u nastavi također bi doprinjeli formiranju radne atmosfere i pomogli bi djeci da osvijeste školu kao njihovu obavezu s obzirom da velik dio njih nije godinama išao u školu. Također, asistentni u nastavi bi mogli pomoći djeci sa domaćom zadaćom što bi ubrzalo proces njihovog individualnog i intelektualnog rasta. Djeca su trenutno oslobođena od zadaće što onemogućava vrednovanje njihova truda, ali i praćenje njihova razvitka te se na njih ne prenosi važnost kontinuiranog rada.
3. Naš posljednji prijedlog je provođenje interkulturalnih radionica kako sa djecom koja dijele školske klupe, ali tako i sa roditeljima. Smatramo kako je bitno povezati roditelje djece iz Kutine, i roditelje djece koja su u procesu traženja azila. Trenutno roditelji djece izbjeglica nisu uključeni u proces uključivanja njihove djece u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Na taj način želimo produžiti veze između stanovnika Prihvatilišta sa lokalnom sredinom, ali isto tako osvijestiti roditelje o važnosti procesa uključivanja djece izbjeglica u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Teženja je da se uspostavi odnos povjerenja i potpore među roditeljima kako bi oni dodatno motivirali svoju djecu za odlazak u školu i ulaganje posebnog truda prilikom savladavanja gradiva na hrvatskom jeziku.

LITERATURA:

1. Dryden – Peterson, Sarah (2016) A Future for Syrian Children: Integration in National Education System. www.huffingtonpost.com/sarah-drydenpeterson/a-future-for-syrian-child_b_8631316.html. Pristupljeno 15. lipnja 2017.
2. Hrvatski Sabor (2015) Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti. Narodne novine 70.
3. Hrvatski Sabor (2008) Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Narodne novine 87.
4. Hrvatski Sabor (2004) Zakon o strancima. Narodne novine 41.
5. Inicijativa Dobrodošli (2016) Djeci izbjeglicama škola ipak nedostupna. <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/09/03/djeci-izbjeglicama-skola-ipak-nedostupna/>. Pristupljeno 17. lipnja 2017.
6. Ujedinjeni narodi (1989) Konvencija o pravima djeteta. Rezolucija Opće skupštine 44/25.